

Komárom kétnyelvű utcanevpárjainak fordítási sajátosságai*

BAUKO JÁNOS

1. Magyar utcanevek vizsgálata a dél-szlovákiai településeken

A dél-szlovákiai magyarlakta települések kétnyelvű utcanevpárjainak elemzésével kisebb mértékben foglalkoztak ezidáig a kutatók (vö. BAUKO 2019: 43–46, HOFFMANN 2003: 82, 224–227). Egy-egy szlovákiai város magyar utcanevállományáról több tanulmány készült: ORTVAY TIVADAR (1905), VINCZE LÁSZLÓ (1997), LOVISEK JÚLIA (2007, 2009), T. SOMOGYI MAGDA és TINER TIBOR (2017) Pozsony, HÉDER ÁGNES (1999) Révkomárom, FRUNYÓ CSILLA (2002) Párkány utcaneveit vizsgálta. ORTVAY TIVADAR 1905-ben megjelent Pozsony város utcái és terei című terjedelmes munkájának interaktív és szoftverszerű feldolgozása is megtörtént (<https://www.ortvay.eu/>), az Ortvay-adatbázis tartalmazza a történeti és jelenkori pozsonyi utcaneveket, az egyes lokalizációs pontokat azonosító szlovák, magyar és német utcanevek időrendi megjelenését, térképre vetítését.

Az utcanevadás nyelvtervezési kérdéseiről MENYHÁRT JÓZSEF (2006) értekezett Nyékvárkony és Alistál csallóközi községek utcanevei alapján. A társadalmi-politikai viszonyok, a történelem folyamán megjelenő ideológiai hatások tükröződéséről a szlovákiai magyar települések hivatalos utcanevadásában¹ LANSZTYÁK ISTVÁN (1998) és LOVISEK JÚLIA (2007) írt.

Egyes szlovákiai magyar települések utcaneveinek jegyzékével, névadási magyarázataival a belterületi helyneveket elemző névtani publikációkban (lásd BAUKO 2019: 43–44), helytörténeti kiadványokban (pl. MÁCZA 1985), kéziratban lévő helyneves témájú záródolgozatokban is találkozhatunk (vö. BAUKO 2010, KOVÁCS 1998, VÖRÖS 2006).

* Készült a VEGA 1/0316/21-es számú, Egyszerű és szervezett nyelvi menedzselés szlovák-magyar kétnyelvű környezetben megnevezésű projekt keretében.

¹ A rendszerváltás (1989) utáni utcanev-változtatások során a politikai indíttatású régi utcanevek Komáromban is új megnevezést kaptak: *Csehszlovák Hadsereg utcája* → *Ferences barátok utcája*, *Vörös Hadsereg utca* → *Megye utca*, *Békevédők utcája* (előtte *Sztálingrád utca*) → *Lehár utca*, *Nemzetek barátsága utca* → *E. B. Lukáč utca*, *Május 9. utca* → *Nap utca*, *Partizán utca* → *Szegfű utca*, *Októberi forradalom tere (NOSZF tér)* → *Klapka tér*, *Május 1. tér* → *Kossuth tér*, *Győzelmes május tér* → *Lúdpiac tér*, *Marx Károly tér* → *Széna tér*, *Klement Gottwald rakpart* → *Duna rakpart*.

2. Az utcanévhasználat jogi háttere Szlovákiában

Szlovákiában az 1999. évi 184. számú kisebbségi nyelvhasználati törvény szerint az utcaneveket és más helyi földrajzi neveket kisebbségi nyelven is feltüntethetik azokon a településeken, ahol a nemzeti kisebbséghez tartozó, az adott településen állandó lakhellyel rendelkező állampolgárok két egymást követő népszámlálás szerint a település lakosságának legalább 15%-át alkotják. Az utcák és más közterületek megjelöléséről a Szlovák Köztársaság Belügyminisztériumának 2003. évi 31. számú határozata is rendelkezik. Azon a településen, amelyben több utca vagy közterület található, nem fordulhat elő többször ugyanaz az utcanév, minden utcának megvan a saját megnevezése. Az utcanév a nemzeti kisebbség nyelvén rendszerint ugyanazon a tájékoztató táblán, az államnyelven szóló megnevezés alatt szerepel. A magyarlakta települések önkormányzatai által jóváhagyott kétnyelvű utcaneveket a vonatkozó önkormányzati rendeletek is tartalmazzák. A magyar–szlovák kétnyelvű környezetben magyar nyelven feltüntetett utcanevek növelik a kisebbségi nyelv presztízsét, identitásjelölő funkciójuk van, etnikai szimbólumoknak tekinthetők (vö. HOFFMANN 2010).

3. Komárom megnevezése, rövid történelme és demográfiai adatai

Komárom Dél-Szlovákiában a Nyitrai kerület Komáromi járásában található határmenti város. Az 1918-ban Csehszlovákiához került városnak *Komárno* lett a szlovák neve.

Komárom Trianon óta két szomszédos település azonos magyar hivatalos neveként létezik: az egyik Szlovákiához, a másik Magyarországhoz tartozik. Az azonos helységnév miatt az írásban és élőnyelvben is megjelennek a két település megkülönböztetésre utaló megnevezések. A magyarországi Komáromban névtáblák jelzik az irányt a szlovákiai városba: ezeken a *Révkomárom*, illetve *Révkomárom–Komárno* felirat szerepel (a szlovákiai testvérváros hivatalos kétnyelvű neve: *Komárno / Komárom*). A két település földrajzi fekvésére utaló *Észak-Komárom / Dél-Komárom* megkülönböztetés az élőnyelvben és írásban (emléktáblákon, regionális sajtóban, honlapokon stb.) egyaránt használatos. A beszélt nyelvben a *szlovákiai Komárom / magyarországi Komárom*, *Öreg Komárom / Új Komárom*, továbbá a *Túl-Komárom* 'határon túli, Dunán túli' névváltozat is előfordul.

A szlovák–magyar határon elhelyezkedő *Komárom* (*Komárno*) történelmének jelentősebb állomásai a következők (vö. KECSKÉS 1984, MÁCZA 2002): a 10. században Ketel nemzetségfő és népe megtelepedik a Duna és a Vág össze-folyásánál, fia Alaptolma e helyen földvárat épít; az 1075-ös évhez kötődik Komárom első írásos említése; 1265-ben IV. Béla király Komáromot városi rangra emeli; 1546–1557 között megépül az Öregvár, majd 1663–1673 között az Újvár; 1745-ben Mária Terézia királynő szabad királyi városi rangot és jogokat adományoz Komáromnak; 1763-ban és 1783-ban sújtják a várost a legnagyobb földrengések;

1849-ben Komárom hősiessen védekezik a császári hadak túlerejével szemben; 1810–1877 között kiépül a kiterjedt komáromi erődrendszer; 1896-ban Komáromhoz csatolják a Duna jobb partján fekvő Újszöny települést; 1918-ban az új államhatár kettészeli a várost; 2004-ben megalakul a Selye János Egyetem, s ezzel Komárom egyetemi várossá válik.

Komáromnak a legutóbbi, 2021-es népszámlálás szerint 32 967 lakosa van. A település nemzetiségi megoszlása a következő: 17 696 (53,7%) magyar,² 10 315 (31,3%) szlovák, 669 (2%) egyéb nemzetiségű, 4 287 (13%) személy nem tünnette fel nemzetiségét.

4. Komárom / Komárno város kétnyelvű utcanévpárjainak fordítási sajátosságai

J. SOLTÉSZ KATALIN említi a tulajdonnevek lefordíthatóságáról szóló tanulmányában, hogy ott van jelentősége az utcanévek fordításának, ahol a lakosság többnyelvű (1967: 288). Az utcanévek fordítása többféle fordítási művelet révén történhet (vö. BAUKO 2021, SLÍZ 2019, TÖRÖK 2012): 1. Átvitel — a fordítás hiánya, az eredeti névforma meghagyása, a névnek a forrásnyelvből a célnyelvbe eredeti alakjában, változás nélkül történő beillesztése. 2. Átírás — a fordítandó név alakjának, írásképeinek átírása, a célnyelv jellemzőihez történő igazítása. 3. Névmegfeleltetés — a fordítandó névnek a konvencionális célnyelvi tulajdonnévi megfelelővel való behelyettesítése. 4. Jelentésbeli tükör- vagy részfordítás — a forrásnyelvi névnek (tükörfordítás) vagy a név egy részének (részfordítás) jelentésben megfeleltethető célnyelvi elemmel való fordítása. 5. Teljes vagy részleges modifikáció — a fordítandó név legerőteljesebb átalakítása, annak eltérő motivációval keletkezett más megnevezéssel való helyettesítése a célnyelvben (teljes modifikáció); a forrásnyelvi név információtartalmának részleges módosulása a névrész(ek) hozzáadásával (explicitáció), kihagyásával (implicitáció) vagy nem megfelelő nyelvi ekvivalenssel való helyettesítésével a célnyelvben (részleges modifikáció).

Az említett kategóriák nem választhatók el élesen egymástól, hiszen a tulajdonnév(részek) fordítása során kombinálódhatnak, átfedést mutathatnak.

A továbbiakban Komárom jelenkori kétnyelvű magyar–szlovák utcanévállományát (190 utcanévpár) vizsgálom a fordítás szempontjából. Komáromban a magyar–szlovák utcanévpárok közül történetileg³ nagyrészt a magyar elnevezések az elsődlegesek, majd ezeket fordították le államnyelvre. A szlovák történel-

² A 2001-es népszámlálási adatokhoz viszonyítva (37 366 lakos) Komárom lakossága, illetve a domináns, magyar nemzetiségű lakosok számaránya (22 452; 60,1%) csökkenő tendenciát mutat.

³ A komáromi utcanévek időrendbeli változásait MÁCZA MIHÁLY helytörténész is áttekintette (1985: 28–36).

mi személyiségek, események után elnevezett utcák esetében a szlovák megnevezés volt a korábbi.⁴

Az utcanevek fordítását nagyban befolyásolja, hogy az utcanév(rész) tulajdonnévből vagy köznévből⁵ keletkezett-e, ezért a fordítási műveleteket ezen kategóriákon belül tárgyalom.

4.1. Tulajdonnevekből alakult utcanevek fordítása

A személy- és helynévből származó kétnyelvű utcanévpárok tulajdonnévből származó névrészének fordításában az átvitel, átírás és névmegfeleltetés figyelhető meg. A címnevekből alakult utcanevek jelentésbeli tükörfordítással jöttek létre a célnyelvben. Az utcanevek földrajzi köznévi részeinek fordítására szintén a jelentésbeli tükörfordítás jellemző.

4.1.1. Személynevekből alakult utcanevek

Az átvitel a legjellemzőbb a történelmi személyiségek családnevéből származó utcanévreszek célnyelvi megfelelőjének a megalkotására, a név a forrásnyelvből a célnyelvbe eredeti alakjában, változás nélkül kerül be, illetve megtörténik a név morfológiai adaptációja a célnyelvben. A kijelölő jelzőként használt családnev megelőzheti a jelzett szót mindkét nyelvben: 1. magyar történelmi személyiségekről elnevezett utcák: *Beöthy utca – Beöthyho ulica*, *Csokonai utca – Csokonaiho ulica*, *Damjanich utca – Damjanichova ulica*, *Eötvös utca – Eötvösova ulica*, *Gombai utca – Gombaiho ulica*, *Jókai utca – Jókaiho ulica*, *Lehár utca – Lehárova ulica*, *Petőfi utca – Petőfiho ulica*, *Rákóczi utca – Rákócziho ulica*, *Selye utca – Selyeho ulica*, *Zámory utca – Zámoryho ulica*; 2. szlovák, cseh történelmi személyiségekről elnevezett utcák: *Bernolákova ulica – Bernolák utca*, *Bottova ulica – Botto utca*, *Čajakova ulica – Čajak utca*, *Hviezdoslavova ulica – Hviezdoslav utca*, *Komenský utca – Komenského ulica*, *Murgašova ulica – Murgaš utca*, *Prowazekova ulica – Prowazek utca*, *Štúrova ulica – Štúr utca*, *Tajovského ulica – Tajovský utca*. A szlovákban eltérő is lehet a szórend, a jelzett szót követheti a hátravetett jelző: *Király püspök utca – Ulica biskupa Királya* (a *püspök* köznévi szlovák megfelelője — *biskup* — jelentésbeli tükörfordítással keletkezett), *Kossuth tér – Námestie Kossutha*; *Ulica Tolstého – Tolsztoj utca*.

Egyes, magyar személyek után elnevezett magyar nyelvű utcanevekben a család- és keresztnév teljes alakváltozatban szerepelhet, a szlovák névpárban a keresztnév kezdőbetűjét tüntetik csak fel, hogy megelőzzék a név célnyelvhez való

⁴ Az utcanévpároknál jelölöm, hogy a magyar vagy a szlovák utcanév volt-e az elsődleges.

⁵ A jelenkori komáromi utcanevek (190) előtagjainak szemantikai és lexikális vizsgálata (vö. HAJDÚ 1975) azt mutatja, hogy 53 személynévből, 26 helynévből, 2 címnévből, 60 emberrel kapcsolatos köznévből, 49 az embert körülvevő környezet szavaiból származik. A földrajzi köznévi utótagok, névrészek megoszlása a következő: 160 *utca*, 7 *tér*, 7 *út*, 6 *sor*, 3 *rakpart*, 2 *keresztút*, 2 *körút*, 1 *park*, 1 *udvar*, 1 *utcácska*.

igazítását: *Alapy Gyula utca – Ulica Gy. Alapyho, Baranyai József utca – Ulica J. Baranyaiho, Berecz Gyula utca – Ulica Gy. Berecza, Czuczor Gergely utca – Ulica G. Czuczora, Jedlik Ányos utca – Ulica Á. Jedlika, Kultsár István utca – Ulica I. Kultsára, Madách Imre utca – Ulica I. Madácha, Nagy Károly utca – Ulica K. Nagya, Péczeli József utca – Ulica J. Péczeliho, Seress Rezső utca – Ulica R. Seressa, Szinnyei József utca – Ulica J. Szinnyeiho, Thaly Kálmán utca – Ulica K. Thalyho.*

Vannak utcanévpárok, melyeknél mindkét nyelvben a keresztnév kezdőbetűje kapcsolódik a családnévhez, átvitelrel történik a célnyelvi megfelelő megalkotása: 1. magyar személyekről elnevezett utcák: *Takáts S. utca – Ulica S. Takátsa, Tuba J. utca – Ulica J. Tubu*; 2. szlovák, cseh személyekről elnevezett utcák: *Ulica B. Němcovej – B. Němcová utca, Ulica E. B. Lukáča – E. B. Lukáč utca, Námestie M. R. Štefánika – M. R. Štefánik tér, Ulica M. Urbana – M. Urban utca.*

A személynévi eredetű magyar–szlovák utcanévpároknál megjelenik a kettős személynévhasználat is, ami elsősorban a névmegfeleltetésben, a keresztnév célnyelvi megfelelőjének feltüntetésében mutatkozik: *Szent András utca – Svätöndrejská ulica, Szent János utca – Svätöjanska ulica; Ulica Mateja Bela – Bel Mátyás utca, Ulica Matúša Csáka – Csák Máté utca.* Az utcanévben lévő forrásnyelvi családnév (*Hus*) a célnyelvben a név írásképeinek átírásával keletkezhet (*Husz*): *Ulica Jána Husa – Husz János utca.*

Részleges modifikáció, névrész hozzáadása (explicitáció) figyelhető meg, amikor a forrásnyelvi név nem tartalmazza a keresztnévet, de a célnyelvi változatban jelen van a keresztnév kezdőbetűje, vagy a keresztnév elé beékelődik egy rövidítés: *Staudt utca – Ulica M. Staudta; Rozália tér – Námestie sv. Rozálie* (sv. = *svätý* 'szent'). Ennek fordítottja, a névrész kihagyása (implicitáció) történik a kettős családnévet tartalmazó *Komáromi Kacz Endre utca – Ulica Komáromi Kacza* névpárnál, amelynek célnyelvi megfelelőjéből kimarad a forrásnyelvi keresztnév (*Endre*). A forrásnyelvben előforduló keresztnévet a célnyelvben nem megfelelő nyelvi ekvivalenssel, hanem másik szóval, annak rövidítésével is helyettesíthetik. A keresztnév helyett a szlovák névpárban katonai tisztséget jelölő szónak a rövidítése található: *Klapka Gyögy utca – Ulica gen. Klapku, Klapka Gyögy tér – Námestie gen. Klapku* (gen. = *generál* 'tábornok').

Az irodalmi mű szereplőjéről elnevezett *Aranyember utca – Ulica Zlatého muža* utcanévpárnál jelentésbeli tükörfordítással találkozhatunk. Jókai Mór *Aranyember* című regényét a szlovák nyelvű fordításokban kétféleképpen tüntetik fel: *Zlatý človek* 'aranyember', *Zlatý muž* 'aranyférfi'. A magyar és szlovák nyelvben az *ember* szó 'férfi' jelentésben is használatos.

4.1.2. Helynevekből alakult utcanevek

Névmegfeleltetés érvényesül leggyakrabban a helynevekből származó utcanevek célnyelvi névpárjának megalkotása során. A településnevekből származó

kétnyelvű utcanévpárokknál többnyire a standard kétnyelvű helységnév-megfelelők jelennek meg: *Bratislavská cesta – Pozsonyi út*, *Komárňanská ulica – Komáromi utca*, *Košická ulica – Kassai utca*, *Nitrianska ulica – Nyitrai utca*, *Prividzská ulica – Privigyei utca*, *Topolčianska ulica – Tapolcsányi utca*, *Zvolenská ulica – Zólyomi utca*. Találkozhatunk olyan kétnyelvű helységnévi eredetű utcanévpárokkal is, melyekben a célnyelvben a településnévnek a korábbi (nem a mai standard), illetve nem a múltból ismert célnyelvi megfelelőjét tüntetik fel: *Gútai sor – Gútsky rad* (Gúta mai szlovák neve *Kolárovo*), *MegyerCSI utca – Mederčská ulica* (MegyerCS mai szlovák neve *Čalovec*), *Handlovská ulica – Handlová utca* (*Handlová* magyar megfelelője *Nyitrabánya*).

Előfordul, hogy a célnyelvi megnevezésben a településnév az élönyelvben használatos rövidített formában szerepel: *Novozámocká cesta – Újvári út* 'Érsekújvár / Nové Zámky felé vezető út'.

Mivel Komárom város a Duna és Vág folyók összefolyásánál helyezkedik el, ezért víznévből származó utcanévreszekkel is találkozunk, melyeknek célnyelvi párjai névmegfeleltetéssel keletkeztek: *Duna rakpart – Dunajské nábrežie*, *Duna utca – Dunajská ulica*, *Kis-Duna rakpart – Malodunajské nábrežie*, *Kis-Duna út – Malodunajská cesta*, *Nagy-Duna rakpart – Veľkodunajské nábrežie*, *Nagy-Duna út – Veľkodunajská cesta*, *Vág utca – Považská ulica*. Egyéb helynévfajtákra utaló utcanévreszek is névmegfeleltetéssel jöttek létre a célnyelvben: *Apalská ulica – Apáli utca* (sziget); *Európa-udvar – Nádvorie Európy* (kontinens); *Hadovská cesta – Gadóci út* (városrész); *Mesačná ulica – Hold utca*, *Sarkcsillag utca – Ulica Severky* (csillag); *Krymská ulica – Krími utca* (félsziget); *Panoráma utca – Ulica pri Panoráme* (hotel).

Arra is van példa, hogy a helyre utaló magyar nyelvű névrészt (országnev) nem a szlovák megfelelővel helyettesítik a célnyelvben, hanem átvitellet kerül a magyar névalak a szlovák megnevezésbe: *Várpark-Anglia – Park pri pevnosti Anglia* (az *Anglia* szlovák megfelelője *Anglicko*).⁶

4.1.3. Címnevekből alakult utcanevek

A város honlapján található utcanévjegyzékben az Európa-udvarhoz vezető két tervezett utca megnevezése is szerepel, melyeknek célnyelvi névváltozata jelentésbeli tükörfordítással jött létre: *A Napfivér és Holdnővér utcája – Ulica brata Slnka a sestry Luny* (a *Napfivér*, *Holdnővér* 1972-ben bemutatott olasz–brit film — eredeti címe: *Fratello sole, sorella luna* vagy *Brother Sun, Sister Moon* —, amely Assisi Szent Ferenc életének eseményein alapul), *Az éneklő tenger utcája – Ulica spievajúceho mora* (*Az éneklő tenger* című versből származik).

⁶ A park rendszerváltozás (1989) előtti kétnyelvű megnevezése *Lenin park – Leninove sady* volt. Komárom idősebb lakosai napjainkban is használják az élönyelvben a régi utcanév magyar vagy szlovák változatát.

4.2. Közszavakból alakult utcanevek fordítása

A közszavakból származó utcanevek célnyelvre való fordítására a jelentésbeli tükörfordítás jellemző. A névpárok egy részénél a jelző megelőzheti a jelzett szót mindkét nyelvben: *Ács utca – Tesárska ulica, Állomás utca – Staničná ulica, Csapó utca – Valchovnicka ulica* (a foglalkozásra utaló *csapó* 'kallós, ványoló', 'gyapjúszövetből posztóféleségeket készítő kézműves mester' szó szlovák megfelelője *valchovník*), *Csillag utca – Hviezdna ulica, Dob utca – Bubnová ulica, Egyenes utca – Rovná ulica, Fazekas utca – Hrnčiariska ulica, Fürdő utca – Kúpeľná ulica, Gazda utca – Gazdovská ulica, Gázgyár utca – Plynárenská ulica, Gyöngyvirág utca – Konvalinková ulica, Hajó utca – Lodná ulica, Hársfa utca – Lipová ulica, Ibolya utca – Fialková ulica, Iskola utca – Školská ulica, Ispotály utca – Špitálska ulica, Kalapos utca – Klobučnicka ulica, Kapitány utca – Kapitánova ulica, Kertész utca – Záhradnícka ulica, Kis ér utca – Malá Jarková ulica, Körte utca – Hrušková ulica, Kovács utca – Kováčska ulica, Megye utca – Župná ulica, Mély utca – Hlboká ulica, Mester utca – Majstrovská ulica, Munkás utca – Robotnícka ulica, Muskátli utca – Muškátová ulica, Nádas utca – Trstinová ulica, Nádor utca – Palatínova ulica, Nagy sor – Veľký rad, Nefelejcs utca – Nezábudková ulica, Nyár utca – Letná ulica, Orgona utca – Orgovánová ulica, Patak utca – Potočná ulica, Páva utca – Pávia ulica, Platánfa sor – Platanová alej, Polgár utca – Meštianska ulica, Rövid utca – Krátka ulica, Rozmaring utca – Rozmarínova ulica, Rózsa utca – Ružová ulica, Sarok utca – Rožná ulica, Sport utca – Športová ulica, Sugár utca – Lúčová ulica, Szegfű utca – Klinčeková ulica, Szekér utca – Vozová ulica, Temető sor – Cintorínsky rad, Tó utca – Jazerná ulica, Vasút utca – Železničná ulica, Villanytelepi út – Elektrárenská cesta, Víz utca – Vodná ulica; *Baštová ulica – Bástya utca, Bažantia ulica – Fácán utca, Bočná ulica – Mellékutca, Česká ulica – Cseh utca, Dolná ulica – Alsó utca, Družstevná ulica – Szövetkezet utca, Dvorská ulica – Udvaros utca, Hríbová ulica – Gomba utca, Javorová ulica – Juhar utca, Krivá ulica – Görbe utca, Kvetná ulica – Virág utca, Laliová ulica – Liliom utca, Lesná ulica – Erdő utca, Listová ulica – Leveles utca, Nová ulica – Új utca, Orechový rad – Diófa sor, Parná ulica – Gőz utca, Pokojná ulica – Pihenő utca, Poľovnícka ulica – Vadász utca, Požiarnická ulica – Tűzoltó utca, Priemyselná ulica – Ipar utca, Rybárska ulica – Halász utca, Skalná ulica – Szikla utca, Slnečná ulica – Nap utca, Slnečné námestie – Napos tér, Stredná ulica – Középső utca, Sústružnícka ulica – Esztergályos utca, Tabaková ulica – Dohány utca, Tichá ulica – Csendes utca, Topoľová ulica – Nyárfa utca, Úzka ulica – Szűk utca, Vrbová ulica – Fűzfa utca, Zimná ulica – Tél utca, Zlievarenská ulica – Öntöde utca, Zváračská ulica – Hegesztő utca.**

A névpárok másik részénél a szlovákban eltérő a szórend, a jelzett szót követheti a hátravetett jelző: *Munka utca – Ulica práce; Ulica 29. augusta –*

Augusztus 29. utca (a szlovák nemzeti felkelés emléknapjáról elnevezett utca), *Ulica mieru* – Béke utca, *Ulica mládeže* – Ifjúság utca, *Ulica priateľstva* – Barátság utca, *Ulica roľníckej školy* – Mezőgazdasági iskola utca, *Ulica slobody* – Szabadság utca, *Ulica víťazstva* – Győzelem utca.

A célnyelvi névrész a forrásnyelvi névrésszel ellentétben egyes számú (*Ulica holubárov* 'galambászok utcája' – *Galambász utca*, *Ulica stavbárov* 'építészek utcája' – *Építész utca*) vagy többes számú alakban állhat (*Ulica budovateľská* 'építő utca' – *Építők utcája*).

Jelentésbeli tükörfordítás jelenik meg a földrajzi köznévből származó utcanevknél: *Körút* – *Okružná cesta*, *Utcácska* – *Ulička*.

A célnyelvi névpár ritkábban jelentésbeli részfordítással is keletkezhet: *Ferences barátok utcája* – *Ulica františkánov* 'ferencesek utcája',⁷ *Lúdpiac tér* – *Tržničné námestie* 'piactér'; *Šípková ulica* 'csipke utca' – *Csipkerózsa utca*, *Ulica pohraničná* 'határ utca' – *Határőr utca*. A forrásnyelvi név információtartalma részlegesen módosul a célnyelvben a névrészek kihagyásával (implicitáció; *barátok*, *lúd*) vagy hozzáadásával (explicitáció; *csipke*, *őr*) a fordítás során, így részleges modifikáció is történik. A forrásnyelvi és a célnyelvi névrész jelentésbeli eltérést mutat az *Ulica odborárov* 'szakszervezeti tagok utcája' – *Szakszervezet utca* (az *odborár* szó magyar megfelelője *szakszervezeti tag*; a *szakszervezet* szlovákul *odbor*) névpárban is.

Részleges modifikáció figyelhető meg azokban az utcanévpárokban, ahol a magyar földrajzi köznévrész szlovák nyelvű párja nem megfelelő nyelvi ekvivalenssel keletkezik (az egyéb névrészek jelentésbeli tükörfordítással jöttek létre): *Első keresztút* – *Prvá priečna ulica*, *Második keresztút* – *Druhá priečna ulica*, *Várút* – *Hradná ulica*, *Nagy ér sor* – *Veľká jarková ulica*, *Széna tér* – *Senný trh*. Az *út* (*cesta*), *sor* (*rad*), *tér* (*námestie*) szlovák megfelelője helyett az *ulica* 'utca', *trh* 'piac' névrészek szerepelnek a szlovák névpárokban. A *Belső körút* – *Vnútorná okružná* névpár szlovák utcanevében implicitáció van jelen, mivel az *út* (*cesta*) névrész elmarad a megnevezésből.

Komárom kétnyelvű utcanévpárjainak fordításánál nem találoztunk teljes modifikációval,⁸ amikor a névpárok eltérő motivációval keletkeznek az egyes nyelvekben.

⁷ Az utcán található nem hivatalos *Krisztián street* 'Krisztián utcája' (magyar–angol, hibrid) feliratot tartalmazó névtábla a *Krisztián* nevű virágbolt mellett látható, amely az üzlet tulajdonosáról kapta a nevét.

⁸ Teljes modifikációval ritkábban találkozunk a kétnyelvű utcanévpárokban. Példaként említhetjük Perbete községet (Komáromi járás), ahol különböző névadási indítékkal jött létre az egyes nyelvekben a *Cigányváros* (az ott lakó cigányok után) – *Robotnícka ulica* 'munkás utca' magyar–szlovák utcanévpár.

5. Összegzés

A tanulmány Komárom jelenkori kétnyelvű, magyar–szlovák utcanévpárjainak (190 utcanévpár) fordítási sajátosságaival foglalkozik. Az utcanév(részek) fordítása során a különböző fordítási eljárások kombinálódhatnak, átfedést mutathatnak. A fordítási művelet típusát nagyban befolyásolja, hogy az utcanév(rész) tulajdonnévből vagy köznévből keletkezett-e. Az utcanevekben előforduló földrajzi köznévrészek tipikusan jelentésbeli tükörfordítással jönnek létre a célnyelvben.

A tulajdonnevekből alakult utcanevek (81 utcanévpár, a teljes korpusznak a 42,6%-a) személy- (52; 27,4%), hely- (26; 13,7%) és címnevekből (2; 1,1%) keletkeztek. A személynévre utaló névrészek a forrásnyelvből a célnyelvbe leggyakrabban átvitel útján, eredeti alakjukban, változás nélkül kerülnek be. A fordítandó név írásképeinek átírása csak egy családnévre utaló utcanév-rész célnyelvi változatánál figyelhető meg. A névmegfeleltetés a forrásnyelvi keresztnév célnyelvi ekvivalenssel való behelyettesítésénél mutatkozik. A célnyelvben a keresztnév-rész hozzáadása (explicitáció) vagy kihagyása (implicitáció) részleges modifikációt eredményez. A helynevekből származó utcanevek célnyelvi névpárjának megalkotására a névmegfeleltetés, a fordítandó névnek a konvencionális célnyelvi tulajdonnévi megfelelővel való behelyettesítése jellemző. A két címnévből alakult utcanév jelentésbeli tükörfordítással jött létre a célnyelvben.

A közzavakból alakult utcanevek (109 utcanévpár, a teljes korpusz 57,4%-a) célnyelvre való fordítására a jelentésbeli tükörfordítás jellemző. Ritkábban jelenik meg a jelentésbeli részfordítás, vagyis a név egy részének jelentésben megfeleltethető célnyelvi elemmel való fordítása. Részleges modifikáció figyelhető meg azoknál az utcanévpároknál, ahol a forrásnyelvi földrajzi köznévrész a célnyelvben nem megfelelő nyelvi ekvivalenssel keletkezik. Teljes modifikációval, vagyis a fordítandó név legerőteljesebb átalakításával, annak eltérő motivációval keletkezett más megnevezéssel való célnyelvi helyettesítésével nem találkoztunk a vizsgált utcanévállományban.

Irodalom

- BAUKO JÁNOS 2010. Névtani témájú dolgozatok a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén (2000–2010). *Névtani Értesítő* 32: 173–177.
- BAUKO JÁNOS 2019. *Társadalom és névhasználat. Magyar névtani kutatások Szlovákiában*. Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság és az ELTE BTK Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszéke.
- FRUNYÓ CSILLA 2002. A szlovákiai Párkány (Štúrovo) jelenkori utcaneveinek bemutatása. *Névtani Értesítő* 24: 11–15.

- HAJDÚ MIHÁLY 1975. *Budapest utcaneveinek névtani vizsgálata*. Nyelvtudományi Értekezések 87. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- HÉDER ÁGNES 1999. Révkomárom utcanévadásának jellemzői száz év távlatában. *Névtani Értesítő* 21: 135–140.
- HOFFMANN ISTVÁN 2003. *Magyar helynévkutatás 1958–2002*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 7. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke.
- HOFFMANN ISTVÁN 2010. Név és identitás. *Magyar Nyelvjárások* 48: 49–58.
- KECSKÉS LÁSZLÓ 1984. *Komárom az erődök városa*. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó.
- KOVÁCS TÜNDE 1998. *Komárom város jelenlegi utcanevei*. Szakdolgozat. Nyitra, Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem.
- LANSTYÁK ISTVÁN 1998. Utcanevek a múlt időben. In: LANSTYÁK ISTVÁN, *Nyelvünkben — otthon*. Dunaszerdahely, Nap Kiadó. 100–111.
- LOVISEK JÚLIA 2007. Pozsony utcaneveinek politikai indíttatású névváltoztatásai az első Csehszlovák Köztársaság megalakulása után. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 9/2: 127–136.
- LOVISEK JÚLIA 2009. A pozsonyi magyarok mai utcanévhasználata. In: BORBÉLY ANNA–VANČONÉ KREMMER ILDIKÓ–HATTYÁR HELGA szerk., *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák. 15. Élőnyelvi Konferencia Párkány*. Budapest–Dunaszerdahely–Nyitra, MTA Nyelvtudományi Intézet–Gramma Nyelvi Iroda–Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kar–Tinta Könyvkiadó. 283–289.
- MÁCZA MIHÁLY 1985. A komáromi utcák névváltozásainak áttekintése. In: MÁCZA MIHÁLY, *Komárom fejlődése képekben*. Komárom, Duna Menti Múzeum. 28–36.
- MÁCZA MIHÁLY 2002. *Komárom nevezetességei*. Pozsony, Madách-Posonium.
- MENYHÁRT JÓZSEF 2006. Beszélnek az utcanevek? A nyelvi tervezés névtani vonatkozásairól. In: VÖRÖS FERENC szerk., *Vallanak a neveink múltjáról és jelenéről. Magyar névtani kutatások Szlovákiában*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 225. Budapest–Nyitra, Magyar Nyelvtudományi Társaság–Konstantin Egyetem. 134–145.
- ORTVAY TIVADAR 1905. *Pozsony város utcái és terei. A város története utca- és térnevekben*. Pozsony, Wigand F. K. Könyvnyomdája.
- J. SOLTÉSZ KATALIN 1967. A tulajdonnevek lefordíthatósága. *Magyar Nyelvőr* 91: 280–292.
- T. SOMOGYI MAGDA–TINER TIBOR 2017. Utcanevváltozások Pozsony példáján. *Névtani Értesítő* 39: 99–118.
- TÖRÖK TAMÁS 2012. Helynevek és fordítástudomány. A mikrotoponimák fordíthatóságáról felvidéki példák alapján. *Helynévtörténeti Tanulmányok* 7: 117–132.
- VINCZE LÁSZLÓ 1997. Tulajdonnév és köznév, előtag és utótag kölcsönös viszonya Pozsony utcaneveiben. In: B. GERGELY PIROSKA–HAJDÚ MIHÁLY szerk., *Az V. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai 2*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 209. Budapest–Miskolc, Magyar Nyelvtudományi Társaság. 406–414.
- VÖRÖS FERENC 2006. Helynévkutatás a Felvidéken. In: VÖRÖS FERENC szerk., *Vallanak a neveink múltjáról és jelenéről. Magyar névtani kutatások Szlovákiában*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 225. Budapest–Nyitra, Magyar Nyelvtudományi Társaság–Konstantin Egyetem. 27–61.

Translation specificities of the bilingual pairs of street names in Komárom

The study deals with the translation characteristics of bilingual Hungarian-Slovak street name pairs in the town of Komárom. The type of translation operation is greatly influenced by whether the street name (part) is derived from a proper noun or a common noun. Street names, formed from proper names, are derived from personal, place and title names. Name parts referring to personal names are most often transferred from the source language to the target language, in their original form, without changes. The transcription of the spelling of the name to be translated can only be observed in the target language version of a street name part referring to a surname. Name matching is shown by substituting the first name in the source language with the equivalent in the target language. In the target language, the addition or omission of the first name part results in a partial modification. Name matching—replacing the name to be translated with the conventional proper name equivalent in the target language—is typical for creating target-language name pairs of street names derived from place names. The two street names formed from title names were created by loan translation in the target language. The translation of street names formed from common nouns into the target language is characterised by semantic loan translation, less frequently by partial semantic translation (translation of a part of the name with a semantically corresponding target language element) and partial modification (replacement of the source language part of the name with an inappropriate target language equivalent).

Keywords: street name, translation operations, Hungarian-Slovak street name pairs, bilingualism, Komárom

Bauko János
ORCID: 0000-0003-1297-6177
Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem
jbauko@ukf.sk